

УДК 351.853

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-6236-0907>

DOI: <https://doi.org/10.37627/2311-9489-25-2024-1.50-57>

КУЛЬТУРНІ ПРАВА ЯК ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ ТА ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР ОХОРОНИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Буценко

Олександр Алімович

радник при дирекції Інституту
культурології НАМ України,

м. Київ

obutsenko@i.ua

Oleksandr Butsenko

counsellor of the Institute
for Cultural Research Board,
National Academy of Arts of Ukraine,
Kyiv

obutsenko@i.ua

Анотація. У статті розглянуто еволюцію поняття «культурні права» в системі охорони прав людини та, зокрема, охорони нематеріальної культурної спадщини, безпосередньо пов'язаної з правами, свободами та ідентифікацією спільнот, груп та окремих осіб у сучасному світі. Аналізуються деякі важливі документи та дослідження в цій сфері, починаючи від Загальної декларації прав людини, схваленої ООН у 1948 році, й завершуючи звітами спеціального доповідача ООН в області культурних прав протягом 2010–2023 рр. Метою статті є ввести в національний науковий і політико-правовий обіг розуміння системи й простору взаємозв'язків навколо й на основі культурних прав у сучасному світі на різних рівнях суспільної та культурної організації. Це дуже важливо сьогодні для України, яка думає про формування політики відбудови та розвитку, використовуючи європейський і світовий досвід у забезпеченні культурних прав.

Ключові слова: економічні, соціальні та культурні права, нематеріальна культурна спадщина, права людини, ідентичність.

Постановка проблеми. Військове вторгнення росії в Україну й розв'язана нею повномасштабна війна, яка триває понад два роки, забрала десятки тисяч життів мирних українців, викликала вимушене переселення мільйонів, принесла руйнування міст і сіл, природного й культурного простору, знищення пам'яток історії та культури, супроводжувалась скоєнням злочинів проти людини та людства, порушила багато гуманітарних питань щодо сучасного існування Європи зокрема та світу вцілому, глобальних перспектив розвитку. Як зазначила ще в 2018 році спеціальна доповідка у сфері культурних прав ООН Каріма Бенун (2015–2021),

«окремі митці, колективи та організації культури в багатьох місцях опинилися на передньому краї боротьби проти гноблення, обстоювання цінностей розмаїття, прав людини та інклюзії в різних контекстах» (Report, 2018).

В українському контексті ця боротьба увиразнила бага-

то проблем гуманітарного поля, зокрема стосовно культурної спадщини, які вимагають ширшого, глибшого й усебічного аналізу. Мета цієї статті — наблизитися до тієї проблематики, торкнутися окремих важливих питань, які окреслюють сьогодинішній гуманітарний дискурс і закладають основу завтрашнього дискурсу з відновлення і відтворення.

Основний виклад. Жажіття Другої світової війни, яка «стала прикладом нестримного знищення народів і ресурсів у новітній історії» (Мюррей, & Міллет, 2023), змусили переглянути філософію людського існування на планеті, зокрема основоположних прав людини, групи, спільноти чи нації з проєкцією в майбутнє. Загальна декларація прав людини, ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН близько опівночі 10 грудня 1948 року, виходила з того, як сказано в її Преамбулі, що

«визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї і рівних та невід'ємних їхніх прав, є основою свободи, справедливості та загального миру» і що «зневажання і нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства» (Загальна декларація, 1948).

І хоч Декларація мала, радше, моральне, ніж юридичне зобов'язання, вона дала поштовх хай повільному, але незворотному процесу визнання прав людини й невід'ємних від них культурних прав загально схваленим етичним імперативом бажаного майбутнього. Беззаперечно, певною мірою це був ідеалістичний погляд на шляхи розвитку людства, притаманний, зокрема, членкині Комітету з прав людини та голові редакційної комісії Елеонорі Рузвельт та іншим, упевненим, що майбутнє належить тим, хто вірить у мрію. Стаття 22 Декларації встановлювала:

«Кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності та для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави» (Загальна декларація, 1948).

Мало минути ще 18 років, перш ніж Генеральна Асамблея ООН ухвалила Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (МПЕСКП) у грудні 1966 року, робота над яким тривала понад 12 років. Країни, що приєдналися до цього Пакту (а на сьогодні їх 169; Україна (тоді — УРСР) ратифікувала Пакт 1973 року), визнають, що

«згідно з Загальною декларацією прав людини ідеал вільної людської особи, вільної від страху та нужди, можна здійснити, тільки якщо будуть створені такі умови, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними і культурними та політичними правами» (МПЕСКП, 1966).

Окремі статті Пакту (13–15) були безпосередньо присвячені правам на освіту та користування здобутками свободи в галузі культури та результатами наукового прогресу. Водночас багато дослідників вказали на взаємозалежність і невіддільність загальних прав людини перед викликами ХХІ століття, зокрема тими, що були окреслені двома міжнародними пактами, схваленими в один день: про політичні та громадянські права й про економічні, соціальні й культурні права. Саме така цілісна сукупність гарантованих прав забезпечує суб'єктність вільної людської особи в новітній час, її здатність до критичного мислення і творчого самовираження.

Не дивно, що Конвенція ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини (НКС) у своїй преамбулі посилається саме

«на існуючі міжнародні договори з прав людини, зокрема Загальну декларацію прав людини, прийняту 1948 року (995_015), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, прийнятий 1966 року (995_042), та Міжнародний пакт про громадянські й політичні права, прийнятий 1966 року (995_043)».

Нематеріальна культурна спадщина, як зазначено в Конвенції (Ст.2), формує у спільнот, груп і окремих осіб «почуття самобутності й наступності» (Конвенція, 2003), іншими словами, є базовим елементом культурної ідентичності, а коли так, то, за визначенням італійського професора з міжнародного права і законодавства ЄС Федеріко Лен-

церині, складає важливу передумову реалізації прав людини, і, відповідно, «зобов'язання дотримуватися їх поширюється на охорону НКС», бо без належної охорони цієї спадщини залежні від неї права людини можуть стати порожнім звуком.

Почуття самотності або самоідентичності, як одна з головних складових нематеріальної культурної спадщини, робить НКС «цінною із суб'єктивного погляду її творців і носіїв, які вбачають у ній важливу частину своєї ідіосинкратичної культурної спадщини», хай навіть зі сторони вона може видаватися не такою. НКС є частиною сучасної живої культури (цілком справедливо її називають у багатьох дослідженнях і офіційних документах «живою спадщиною»), і як така має здатність постійно адаптуватися, реагуючи

«на історичну та соціальну еволюцію її творців та носіїв, що складає одну з основних її особливостей. А отже, НКС варто розглядати не як щось таке, що треба зберігати під скляним ковпаком, як це відбувається (у метафоричному розумінні) з монументальною спадщиною, а, радше, як певний культурний простір, що вимагає двосторонньої стратегії охорони, спрямованої одночасно на посилення його життєздатності й на постійну адаптацію його творців і носіїв до еволюції культури» (Lenzerini, 2011).

Динамічна та еволюційна природа живої спадщини увиразнює її роль у сучасному суспільстві не тільки в плані культурно-історичної (само) ідентифікації спільнот, груп і окремих осіб, а й як джерело та регенератор тих моральних і духовних цінностей, які людство втратило в полум'ї двох світових воєн і продовжує втрачати в XXI столітті. Перефразовуючи колишню міністерку культури, освіти, науки та релігійних справ Гренландії Генріетту Расмуссен, можна сказати, що нематеріальна культурна спадщина «має дар поєднувати те, що сучасна людина роз'єднала» (Rasmussen, 2004). Як результат, НКС має цінність не лише для окремої спільноти чи країни, виходячи за межі певної держави чи місцевості, у якій практикується, а для всього людства, тому її охорона в правовому полі, хоч і здійснюється в національних межах, згідно з Конвенцією ЮНЕСКО, спирається на міжнародні угоди й декларації, особливо ті, що стосуються прав людини загалом і культурних прав зокрема.

7 травня 2007 року в Університеті Фрібура (швейцарського міста, столиці однойменного кантону, назва якого буквально означає «вільне місто») було схвалено Фрібурзьку декларацію про культурні права, яку наступного дня офіційно проголосили в женевському Палаці націй. Текст Декларації підготувала Обсерваторія з питань розмаїття і культурних прав (при Міждисциплінарному інституті етносів і прав людини Фрібурзького університету) спільно з Міжнародною організацією франкофонії та ЮНЕСКО. Декларація була адресована трьом секторам, як сказано в її Преамбулі, — державному (державам та їх установам), громадянському суспільству (недержавним та іншим неприбутковим організаціям) та приватному (підприємствам), — щоб спонукати до визнання і реалізації культурних прав на місцевому, національному, регіональному і міжнародному рівнях. У Декларації (Преамбула) стверджувалось, зокрема, що «культурні права є вираженням і передумовою гідності людини», що «одним із головних наслідків порушення прав людини є насильство, війни і тероризм». Відповідно до Фрібурзької декларації (стаття 2), термін «культура» охоплював ті

«цінності, вірування, переконання, мову, знання, мистецтво, традиції, організації та способи життя, завдяки яким окрема особа або група осіб виражали свою людяність і смисл, який надавали своєму існуванню і своєму розвитку».

У статті 3 «Ідентичність і культурна спадщина» стверджувалось, що кожен має право на вибір і повагу до своєї культурної ідентичності в розмаїтті засобів її вираження; що самовираження різних культур складає нашу спільну культурну спадщину — «джерело ресурсів для теперішніх і майбутніх поколінь». Декларація вказувала на взаємодію і нерозривність соціальних, економічних і культурних прав, зокрема, у питаннях демократичного управління, доступу до культурних продуктів і послуг, та закликала держави ввести в національне законодавство й практику права, визнані в Декларації (Fribourg Declaration, 2007).

І хоч Фрібурзька декларація не мала правової сили й не підпадала під дію принципу *pacta sunt servanda*, вона не просто наголосила на важливості культурних прав, а й стала своєрідним тригером пришвидшення руху в цьому напрямку. 2009 року

Рада ООН з прав людини у своїй резолюції 10/23 заснувала мандат незалежного експерта в області культурних прав. Відповідно до мандату, дія якого розрахована на три роки, уповноважений експерт мав готувати щорічні звіти про стан реалізації культурних прав у світі й в окремих країнах, а також надавати рекомендації для поліпшення ситуації з дотриманням культурних прав зокрема і прав людини в цілому. Від 2012 року, після продовження мандату повноважень, незалежний експерт у області культурних прав отримав статус «спеціального доповідача ООН в області культурних прав». У першому звіті, підготовленому 2010 року, тодішня незалежна експертка Фаріда Шахид відзначила, що, згідно з резолюцією Ради ООН з прав людини 10/23, культурні права

«є невід'ємною частиною прав людини, які є загальними, неділимими, взаємопов'язаними й взаємозалежними. Культурні права мають вирішальне значення для визнання і поваги людської гідності, оскільки захищають розвиток і вираження різних поглядів на світ — індивідуальних і колективних — і стосуються важливих свобод у питаннях ідентичності» (Report, 2010).

Водночас культура, за визначенням Комітету ООН з питань економічних, соціальних і культурних прав, розглядається як «живий процес, історичний, динамічний та еволюційний» (General comment No. 21, 2009), що цілкомито перегукується з визначенням нематеріальної культурної спадщини (живої спадщини), яка постійно змінюється під впливом зовнішнього середовища та історичних, соціальних, економічних умов. І в своєму «Загальному коментарі», на який ми посилаємося, Комітет ООН з питань економічних, соціальних і культурних прав, що спирається на документи ЮНЕСКО та згадану вище Фрібурзьку декларацію, розширює визначення культури словами (п. 13), що вона

«серед іншого, охоплює спосіб життя, мову, усну та письмову творчість, музичну і пісенну творчість, невербальну комунікацію, релігію чи систему вірувань, ритуали й святкування, спорт та ігри, методи виробництва й технології, природне й рукотворне середовище, харчування, одяг і житло, мистецтво, звичаї і тради-

ції... Культура формує і віддзеркалює цінності добробуту, економічного, соціального і політичного життя окремих осіб, груп і спільнот».

У звіті спеціальної доповідачки ООН у області культурних прав (2016) Карімі Бенун, яка змінила на цій посаді Ф. Шахид, сказано, зокрема (п. 5):

«Брак рівних культурних прав поряд з економічною та соціальною нерівністю ускладнює людям можливість користуватися особистою незалежністю, реалізовувати свої громадянські й політичні права і право на розвиток».

Саме тоді спеціальний доповідач приділила особливу увагу культурній спадщині:

«У світлі останніх подій, які шокували світову свідомість, спеціальний доповідач розглядає питання умисного руйнування культурної спадщини нагальним пріоритетом (п. 45)... Культурна спадщина є важливою в теперішньому, а також посланням з минулого й шляхом до майбутнього... Культурну спадщину варто розуміти, як ресурси, що уможливають культурну ідентифікацію і розвиток окремих осіб і груп, які вони хочуть — безпосередньо чи опосередковано — передати майбутнім поколінням» (Report, 2016).

Культурну спадщину спеціальний доповідач розглядає в цілісній єдності матеріальної та нематеріальної. Причому остання особливо важлива, оскільки формує, розвиває і підтримує культурну ідентичність за різних умов і в перспективі часу.

Наступна спеціальна доповідачка Александра Ксантакі в 2023 році розвинула цю ідею у своїй доповіді, присвяченій розвитку й культурним правам, зазначивши зокрема:

«Відносно до культурних прав, то існує нерозривний зв'язок між здатністю окремих осіб розвивати свою власну ідентичність і надавати смисл своєму життю і ширшими процесами розвитку суспільства. І в першому і в другому випадку індивіди повинні мати доступ до культурних ресурсів, можливість користуватися ними й брати участь у культурній діяльності, знаннях і процесах прийняття рішень, що

впливають на їхній спосіб життя. Можна казати про континуум між розвитком особистої ідентичності кожного й розвитком громад, суспільств і, зрештою, цілих націй» (Report, 2023).

Як результат, культурні права, що спираються на права людини в сучасному світі, набувають глобального значення, оскільки йдеться про різні культури й культурні практики, різні ідентичності, різні форми та прояви культурної спадщини, позитивна і творча взаємодія між якими є передумовою сталого розвитку. Тобто, культурні права в їхній сучасній інтерпретації набувають деонтологічного та екзистенційного значення для існування окремої культури й спільної суми культур. Це особливо стосується нематеріальної культурної спадщини, яка формує ідіосинкратичний простір спільноти, групи чи окремої особи, той простір, що поєднує покоління в їхньому творчому розвитку і складає важливі цеглини сучасної світобудови, втрата яких може мати катастрофічні наслідки. Таким чином, охорона нематеріальної культурної спадщини безпосередньо пов'язана з реалізацією культурних прав.

«Слово «охорона» не варто вважати тожним до «збереження»; навпаки, воно складає більш динамічне поняття, означаючи, що міжнародні зусилля мають «просто» забезпечити сприятливе середовище, у якому НКС зможе вільно відбуватися, відповідаючи очікуванням і потребам її творців і носіїв. Іншими словами, закон для охорони НКС має створити такі умови для її практиків і носіїв, щоб вони могли безперешкодно розвивати свою нематеріальну культурну спадщину, шляхом усунення можливості зовнішнього втручання з боку домінуючих суспільних секторів, здатного завадити цьому самовільному еволюційному процесу. Спираючись на такий підхід, закон зможе адекватно забезпечити належну й тривалу охорону НКС, незважаючи на її постійно мінливий характер» (Lenzerini, 2011).

І в Міжнародному пакті про економічні, соціальні культурні права, і в Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини, і в низці міжнародних декларацій та звітів спеціального доповідача ООН в області культурних прав, що визначають основні принципи дотримання культурних прав, зазначається, що успішне забез-

печення вказаних прав на міжнародному рівні залежить від готовності кожної окремої держави-учасниці, як сказано в МПЕСКП,

«вжити в максимальних межах наявних ресурсів заходів для того, щоб забезпечити поступово повне здійснення визнаних у цьому Пакті прав усіма належними способами, включаючи, зокрема, вжиття законодавчих заходів» (МПЕСКП, 1966).

Ще на початку 1980-х років один з провідних норвезьких науковців з прав людини Асбйорн Ейде запропонував трискладову типологію обов'язків держави щодо забезпечення прав окремої людини. На думку Ейде, яку одночасно й незалежно розвивали й інші науковці, скажімо, Генрі Шу з Принстонського університету (США), належна реалізація прав людини й культурних прав вимагала, щоб окрема особа була захищена від втручання держави в особисті свободи, включаючи свободу творчості й творчого розвитку; щоб держава убезпечувала окрему особу від втручання в її права інших сторін, поведінку яких держава могла контролювати; і щоб держава забезпечувала певні суспільні/культурні продукти/послуги, недостача яких матиме негативний вплив, якщо їх віддати механізмам ринку (De Schutter, 2013). Така трискладова типологія державних зобов'язань у забезпеченні економічних, соціальних і культурних прав поступово набувала поширення серед науковців і практиків, насамперед у питаннях подолання і запобігання дискримінації, захисту національних та етнічних меншин. Професор права в університеті Левен (Бельгія) Олів'є де Шуттер, призначений у 2020 році спеціальним доповідачем ООН з питань крайньої бідності та прав людини, так графічно представив трискладову типологію державних зобов'язань у реалізації прав людини.

<i>Зобов'язання поважати</i>	<i>Зобов'язання захищати</i>	<i>Зобов'язання виконувати</i>
Не втручатися в наявні свободи й права	Втручатися, контролюючи поведінку недержавних і позадержавних сторін	Робити активні кроки для досягнення якнайповнішої реалізації прав
<i>Уникати дискримінації</i>		

Можна сказати, що це сьогодні загально визнані орієнтири для формування політики, за-

конодавства й програм, пов'язаних з реалізацією культурних прав на національному рівні, зокрема в питаннях охорони нематеріальної культурної спадщини. Війна, розв'язана росією проти України, показала, наскільки вразливою є жива спадщина в сучасному світі, але водночас наскільки потужною вона є для згуртування суспільства, надихання на боротьбу за власну ідентичність і загальнолюдські цінності. Саме тому дуже важливо в Україні формувати політику відбудови та розвитку, яка б спиралася на європейський і світовий досвід у забезпеченні культурних прав і нерозривно пов'язаних із ними економічних, соціальних, громадянських і політичних прав, що закладають основу творчої особистості та творчого суспільства завтрашнього дня.

А що передумови для цього є, незважаючи на лихоліття, яке переживає нині Україна, свідчить Звіт про стан відчуття щастя у світі (Helliwell, Layard, Sachs, De Neve, Aknin, & Wang, 2024), підготовлений спільно Дослідницьким центром з питань добробуту Оксфордського університету (Велика Британія), ООН та Інститутом Геллапа (США). Згідно з цим звітом, за індексом щастя, який визначається за низкою різних показників, Україна посідає 105 місце (перші чотири сходинки належать, відповідно, Фінляндії, Данії, Ісландії та Швеції). Але в розрізі вікових груп українська молодь, незважаючи на тяжкі умови, дивиться на світ оптимістичніше й ставить Україну на 80 місце. А це значить, що вона вірить у майбутнє, яке виборюється сьогодні, бо має надійне коріння в минулому.

Висновки. Наприкінці ХХ–початку ХХІ століття культурні права з термінологічного визначення невід'ємної частини прав людини поступово набули значення важливої категорії міжнародного права. Мандат спеціального доповідача ООН в області культурних прав, запроваджений 2009 року, який передбачає аналіз ситуації з культурними правами у світі й вироблення рекомендацій на рівні окремих країн і міжнародного співтовариства з поліпшення стану реалізації культурних прав та/чи запобіганню їхньому порушенню, свідчить про роль культурних прав у сучасному світі, зокрема в перспективах його сталого розвитку, і значення, яке їм поступово надають у міжнародному праві та за формування політики розвитку. Окрему, якщо не визначальну вагу відіграють культурні права в питаннях охорони нематеріальної культурної спадщини, оскільки це пов'язано з ідентифікацією спільнот, груп і окремих осіб та існуванням їхньої самобутньої, адаптивної культури, невід'ємної складової нашої спільної сучасної світової культури.

Україна, що потерпає сьогодні від злочинної російської агресії, відстоює в боротьбі за право свого існування не тільки загальнолюдські цінності, а й важливі культурні права, що визначають обличчя демократичного й вільного світу. В основу майбутньої культурної політики, зокрема правових норм і програм, пов'язаних з охороною нематеріальної культурної спадщини, має бути покладена реалізація культурних прав, що забезпечить формування творчої та критично мислячої особистості, здатної пов'язувати минуле з майбутнім.

Література:

- Загальна декларація прав людини. (1948). *Офіційний портал Верховної Ради України*. Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
- Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини. (2003). *Офіційний портал Верховної Ради України*. Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text.
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. (1966). *Офіційний портал Верховної Ради України*. Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.
- Мюррей, Вільямсон, & Міллет, Еллан Р. (2023). *Війна, яку було необхідно виграти. Друга світова: стратегії, битви, рішення*. Пер. О. Буценка. Київ: Дух і Літера. 652 с.
- De Schutter, Olivier. (2013). Economic, Social and Cultural Rights as Human Rights: An Introduction. *CRIDHO Working Paper 2*. P. 1–45. Retrieved from <http://cridho.uclouvain.be/fr/>.
- Fribourg Declaration. (2007). Retrieved from <https://www.unifr.ch/ethique/en/assets/public/Files/declaration-eng4.pdf>.

- General comment no. 21. (2009). *Right of everyone to take part in cultural life (art. 15, para. 1a of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*. Retrieved from <https://digitallibrary.un.org/record/679354?v=pdf>.
- Helliwell, John F., Layard, Richard, Sachs, Jeffrey D., De Neve, Jan-Emmanuel, Aknin, Lara B., & Wang, Shun (Eds.). (2024). *World Happiness Report*. University of Oxford: Wellbeing Research Centre. Retrieved from <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2024/WHR+24.pdf>.
- Lenzerini, Federico. (2011). Intangible Cultural Heritage: The Living Culture of Peoples. *The European Journal of International Law* Vol. 22 no. 1. P. 101–120. DOI: <https://doi.org/10.1093/ejil/chr006>.
- Rasmussen, Henriette. (2004). Protecting heritage of indigenous peoples. *Globalization and intangible cultural heritage. International Conference*. Tokyo-UNESCO. P. 48–51.
- Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights (2010). *United Nations. A/HRC/14/36*. Retrieved from <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g10/124/40/pdf/g1012440.pdf?token=sDQsPAjBfCbboKdWpF&fe=true>.
- Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights (2016). *United Nations. A/HRC/31/59*. Retrieved from <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g16/016/97/pdf/g1601697.pdf?token=3EgD0BKQbMa39FgUZy&fe=true>.
- Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights (2018). *United Nations. A/HRC/37/55*. Retrieved from <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g18/002/68/pdf/g1800268.pdf?token=PZ9dWmpKtyZSTWw67p&fe=true>.
- Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights (2023). *United Nations. A/HRC/78/213*. Retrieved from <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n23/214/75/pdf/n2321475.pdf?token=pzJltVamXVCI76lhGc&fe=true>.

References:

- De Schutter, Olivier. (2013). Economic, Social and Cultural Rights as Human Rights: An Introduction. *CRIDHO Working Paper 2*. P. 1–45. Retrieved from <http://cridho.uclouvain.be/fr/>.
- Fribourg Declaration. (2007). Retrieved from <https://www.unifr.ch/ethique/en/assets/public/Files/declaration-eng4.pdf>.
- General comment no. 21. (2009). *Right of everyone to take part in cultural life (art. 15, para. 1a of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*. Retrieved from <https://digitallibrary.un.org/record/679354?v=pdf>.
- Helliwell, John F., Layard, Richard, Sachs, Jeffrey D., De Neve, Jan-Emmanuel, Aknin, Lara B., & Wang, Shun (Eds.). (2024). *World Happiness Report*. University of Oxford: Wellbeing Research Centre. Retrieved from <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2024/WHR+24.pdf>.
- Konventsiia pro okhoronu nematerialnoi kulturnoi spadshchyny [Convention on the Protection of Intangible Cultural Heritage]. (2003). *The Official Portal of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text. (in Ukrainian)
- Lenzerini, Federico. (2011). Intangible Cultural Heritage: The Living Culture of Peoples. *The European Journal of International Law* Vol. 22 no. 1. P. 101–120. DOI: <https://doi.org/10.1093/ejil/chr006>.
- Mizhnarodnyi pakt pro ekonomichni, sotsialni i kulturni prava [International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights]. (1966). *The Official Portal of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text. (in Ukrainian)
- Murray, Williamson, & Millet, Ellan R. (2023). *Viina, yaku bulo neobkhidno vyhraty. Druha svitova: stratehii, bytvy, rishennia* [A war that had to be won. World War II: strategies, battles, decisions]. Translated by O. Butsenko. Kyiv: Spirit and Letter. 652 p. (in Ukrainian)
- Rasmussen, Henriette. (2004). Protecting heritage of indigenous peoples. *Globalization and intangible cultural heritage. International Conference*. Tokyo-UNESCO. P. 48–51.
- Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights (2010). *United Nations. A/HRC/14/36*. Retrieved from <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g10/124/40/pdf/g1012440.pdf?token=sDQsPAjBfCbboKdWpF&fe=true>.
- Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights (2016). *United Nations. A/HRC/31/59*. Retrieved from <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g16/016/97/pdf/g1601697.pdf?token=3EgD0BKQbMa39FgUZy&fe=true>.
- Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights (2018). *United Nations. A/HRC/37/55*. Retrieved from <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g18/002/68/pdf/g1800268.pdf?token=PZ9dWmpKtyZSTWw67p&fe=true>.
- Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights (2023). *United Nations. A/HRC/78/213*. Retrieved from <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n23/214/75/pdf/n2321475.pdf?token=pzJltVamXVCI76lhGc&fe=true>.
- Zahalna deklaratsiia prav liudyny [Universal Declaration of Human Rights]. (1948). *The Official Portal of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. (in Ukrainian)

Oleksandr Butsenko

Cultural rights as deontological and existential dimension in safeguarding and renovating the intangible cultural heritage

Abstract. The paper reviews the evolution of the notion “cultural rights” in the framework of human rights provision and safeguarding of the intangible cultural heritage, which is directly connected to rights, freedoms and identities of communities, groups and individuals in the modern world. The paper analyzes some important documents and researches in this field, from the Universal Declaration of Human Rights adopted by UN in 1948 to reports by special UN rapporteurs in the field of cultural rights during 2010–2023. The aim of the paper is to introduce into national scientific, political and legislative use the understanding of the system and the space of interrelations around and on the base of cultural rights in the modern world on different levels of social and cultural organization. It is very important today for Ukraine considering the future policy of reconstruction and development using European and global experience in providing cultural rights.

Keywords: economic, social and cultural rights, intangible cultural heritage, human rights, identity.